

Tijdens een workshop in Den Haag op 22 oktober ontving directeur-generaal Chris Kuipers, namens minister Cramer van VROM het nieuwe Habiforum boek

WoonWerk! Dit boek gaat over nieuwe kansen om wonen en werken in de steden te mengen, en is het resultaat van intensieve kennisuitwisseling van ruim dertig partijen uit praktijk, beleid en wetenschap. De nieuwe mogelijkheden ontstaan door economische ontwikkelingen, veranderende woonwensen en nieuwe wet- en regelgeving. In het Habiforum-project 'Mengen in de Stad' onder leiding van Twynstra Gudde Adviseurs en Managers hebben ruim dertig partijen uit praktijk, beleid en wetenschap in dit verband hun werk- en leerer-

varingen uitgewisseld. Het blijkt dat functiemenging kan bijdragen aan een oplossing van actuele stedelijke vraagstukken zoals wijkvernieuwing, herstructurering van verouderde bedrijventerreinen en de ontwikkeling van duurzame werklandschappen.

De resultaten van het Habiforum-project zijn neergelegd in het boek WoonWerk! Dit boek reikt handvatten aan om functiemenging gebiedsgericht in te zetten als een middel om de stad sterker te maken.

Voor bestellingen zie www.sdu.nl

Friskijkers en dwarsdenkers

Transities gaan verder dan innovaties: het gaat erom een systeem te veranderen, en daarmee een deel van de samenleving. Om te komen tot transities moet je beginnen met het uitvoeren van experimenten op kleine schaal en deze opschalen naar een hoger niveau. Volgens mr. drs. Marjan Minnesma MBA, directeur van DRIFT, Dutch Research Institute for Transitions, moet je bij dat proces niet de geijkte paden bewandelen, maar je laten inspireren door friskijkers en dwarsdenkers.

Het cliché wil dat wetenschappers nogal ver van de praktijk afstaan en dat wetenschap bedrijven waardenvrij is. Deze kenmerken gelden in elk geval niet voor het wetenschappelijk instituut DRIFT, onderdeel van de Erasmus Universiteit Rotterdam. Marjan Minnesma is daar als directeur heel duidelijk over: 'ons instituut bestaat sinds september 2004, en we hebben als doel de samenleving duurzamer te maken, in die zin zijn we niet waarden- en normenvrij'. DRIFT is opgericht door prof. dr. ir. Jan Rotmans, die zich met zijn instituut graag bezighoudt met sectoren die vastzitten in hun eigen systeem en niet in staat zijn van daaruit te veranderen. Voorbeelden zijn de energievoorziening, de bouw en de ruimtelijke ordening. In deze sectoren is meer nodig dan alleen innovatie, dus meer dan het verbeteren van producten en processen vanuit de sector zelf. Transities gaan verder en zijn daarom ingrijpend, en het kan het een generatie in beslag nemen voordat de resultaten zichtbaar worden. Een goed voorbeeld is de transitie van de energievoorziening, die werkt vanuit een visie, met transitiepaden en experimenten en daar veel van leert. Minnesma: 'Jan Rotmans is al zeven jaar bezig zijn verhaal over transitiekunde en transitiekennis uit te dragen in diverse publicaties, lezingen en workshops. We worden nu

gevraagd voor het begeleiden van diverse processen, zoals de energietransitie bij EZ. De aanpak wordt daar gemodelleerd naar onze ideeën: een richtinggevende visie (geen blauwdruk!), verschillende transitiepaden met het bijbehorende experimenteren, leren en opschalen. En dat niet alleen vanuit de bestaande regimes, maar met inbreng van allerlei ideeën uit allerlei hoeken. Wat we daarbij nodig hebben zijn friskijkers en dwarsdenkers, mensen die 'out of the box' denken en waarvan we kunnen leren'. Minnesma benadrukt hierbij dat de techniek bij die processen weliswaar nodig is, maar slechts één van de factoren is. 'Ik zie bij CURNET nog vooral een ingenieursgedreven aanpak, om echt verder te komen, in een spiraal naar boven, zijn ook andere invalshoeken nodig'. Daarom is samenwerken binnen de Acht voor Ruimte en met KSI een mooie aanvulling op de CURNET-activiteiten.

Pizza

DRIFT werkt samen met tien andere Nederlandse universiteiten en TNO in het samenwerkingsverband KSI, kennisnetwerk systeeminnovatie en transities. Het secretariaat daarvan is bij DRIFT gevestigd. KSI is als netwerk betrokken bij het monitoren van zes innovatieprogramma's op het gebied van hoogwaardig ruimtegebruik,

waaronder Leven met Water, PSIBouw en Habiforum. De verschillende programma's vormen als het ware stukken van een pizza, die door KSI worden beoordeeld op de mate waarin zij veranderingen in hun sector weten door te voeren. Minnesma: 'we hebben voor die programma's een monitoringsystematiek ontwikkeld op verzoek van de innovatieprogramma's zelf. Daarvoor hebben we AIO'ers bij de verschillende programma's gedetacheerd. We doen daarbij niet alleen aan monitoring, maar geven ook suggesties voor sturing van programma's' en we zorgen voor verbinding tussen de mensen die zich met transities bezighouden bij de verschillende programma's'.

Midzomern8

Op 21 juni j.l. vond in Amsterdam een groot duurzaamheidsfestival plaats met circa duizend deelnemers; Midzomern8. Het festival, georganiseerd door de 'Acht voor Ruimte' programma's en DRIFT, was een bonte mengeling van wetenschap en praktijk en een kennismaking tussen mensen uit verschillende disciplines. Minnesma: 'het was de gelegenheid om op praktijkniveau contacten te leggen en bruggen te bouwen. Er heerste een leuke spirit en ik heb er veel contacten opgedaan'.

Urgenda

Tijdens het festival presenteerde prof. Jan Rotmans namens de Acht voor Ruimte de Urgenda: een actieprogramma voor de nabije en verdere toekomst om Nederland duurzamer te maken (zie kader). Het was de bedoeling tijdens dit festival minister Jacqueline Cramer van VROM uit te nodigen, maar dat bleek door tijdgebrek niet haalbaar. Ook zou er rond deze bijeenkomst een artikel moeten verschijnen over de Urgenda. Uiteindelijk verscheen het artikel op 14 juli 2007 in de NRC, en het heeft zijn uitwerking niet gemist. Het sloeg dermate aan dat de onderteenaars van het artikel nog steeds reacties krijgen met ideeën voor projecten en informatie over lopende initiatieven. Minnesma: 'we zijn nu bezig om met het Urgenda kernteam plannen en ideeën te verzamelen om daarna te waar we ons op gaan richten. De verschillende Acht voor Ruimte programma's zouden verschillende projecten kunnen adopteren. Het kan dan gaan om het concept van de drijvende stad, plannen voor de vernieuwing van de Afsluitdijk met energiewinning en meervoudig ruimtegebruik, maar ook een Prachtwijk heeft zich al bij ons gemeld. We hebben ook heel veel initiatieven gemeld gekregen, van leraren tot ondernemer en de biologische boer, en het blijkt dat er landelijk zo'n 2000 projecten lopen. Het wordt de kunst om die met elkaar te verbinden, daarvoor denken we o.a. aan een website, maar ook aan een team van verbinders.. Wij zullen ons als Stichting Urgenda in elk geval richten op duurzaamheidsprojecten waar nog geen ander instituut bij betrokken is'. Het blijkt verder dat de top van het ministerie van VROM de Urgenda een goed initiatief vindt, daarom nam minister Cramer op 15 oktober 2007 uit handen van het kernteam prof. Jan Rotmans, prof. Pier Vellinga van Ruimte voor Klimaat en CURNET-directeur prof. Jan Stuij, een digitale 'fotolijst' in ontvangst met daarin de handtekeningen van de ruim 1000 onderteenaars. Minnesma: 'wij zijn

Overhandiging van de Urgenda aan minister Cramer. Verder op de foto van links naar rechts: Pier Vellinga, Jan Rotmans, Marjan Minnesma, Jan Stuij. De minister merkte op dat zij graag nauw contact met ons wil houden over de concrete vorderingen en zegde toe om daar waar nuttig en waar nodig een bijdrage te willen leveren. Zij benadrukte dat het beleid in 'Den Haag' de transitie naar een meer duurzame samenleving niet alleen kan realiseren, maar dat daarbij ook initiatieven als de Urgenda nodig zijn.

daar niet geweest om geld te vragen, maar om de minister een hart onder de riem te steken en afstemming te zoeken bij het uitwerken van de Urgenda'.

Icoonprojecten

Er is al een begin gemaakt met de uitwerking van de Urgenda vanuit het principe: op kleine schaal experimenteren en dan opschalen. Er zijn twee zogeheten Icoonprojecten geïdentificeerd: duurzaam Texel en Duurzame Delta in Zeeland. In verband daarmee hebben Jan Rotmans en Marjan Minnesma een dag op Texel doorgebracht, om op zeer lokale schaal te onderzoeken welke mensen

het voortouw kunnen nemen bij duurzaamheidsinitiatieven. In Zeeland zal iets soortgelijks gebeuren onder regie van prof. Jan Stuij.

Dit alles toont wel aan dat transitiekunde niet alleen een wetenschap is die aan de universiteit wordt bedreven, maar dat de uitwerking daarvan niet zonder de praktijk en de techniek kan. Minnesma: 'transities gaan niet alleen over een drijvende woonwijk, maar uiteindelijk over een ander concept van leven, anders denken en doen. Op de weg daar naartoe hebben we ook technische kennis nodig uit het netwerk van CURNET'.

Urgenda

Volgens de opstellers en ondertekenaars van de Urgenda is het vijf voor twaalf en zijn ingrijpende, radicale maatregelen nodig om Nederland op termijn duurzamer te maken. De Urgenda is een ambitieuze agenda die is opgesteld, zoals de naam al zegt, vanuit een groot gevoel van urgentie. Het is een strategisch plan met aantal stappen en een lijst van concrete acties voor de korte én lange termijn. Het doel is om Nederland gaandeweg duurzamer te maken. Het platform roept iedereen op de Urgenda te ondertekenen en wil ook graag in contact komen met sectoren, branches en overheid om iconprojecten van de grond krijgen.

'Idioten willen orde, genieën beheersen de chaos'

(citaat op de deur van de werkkamer van Jan Rotmans)